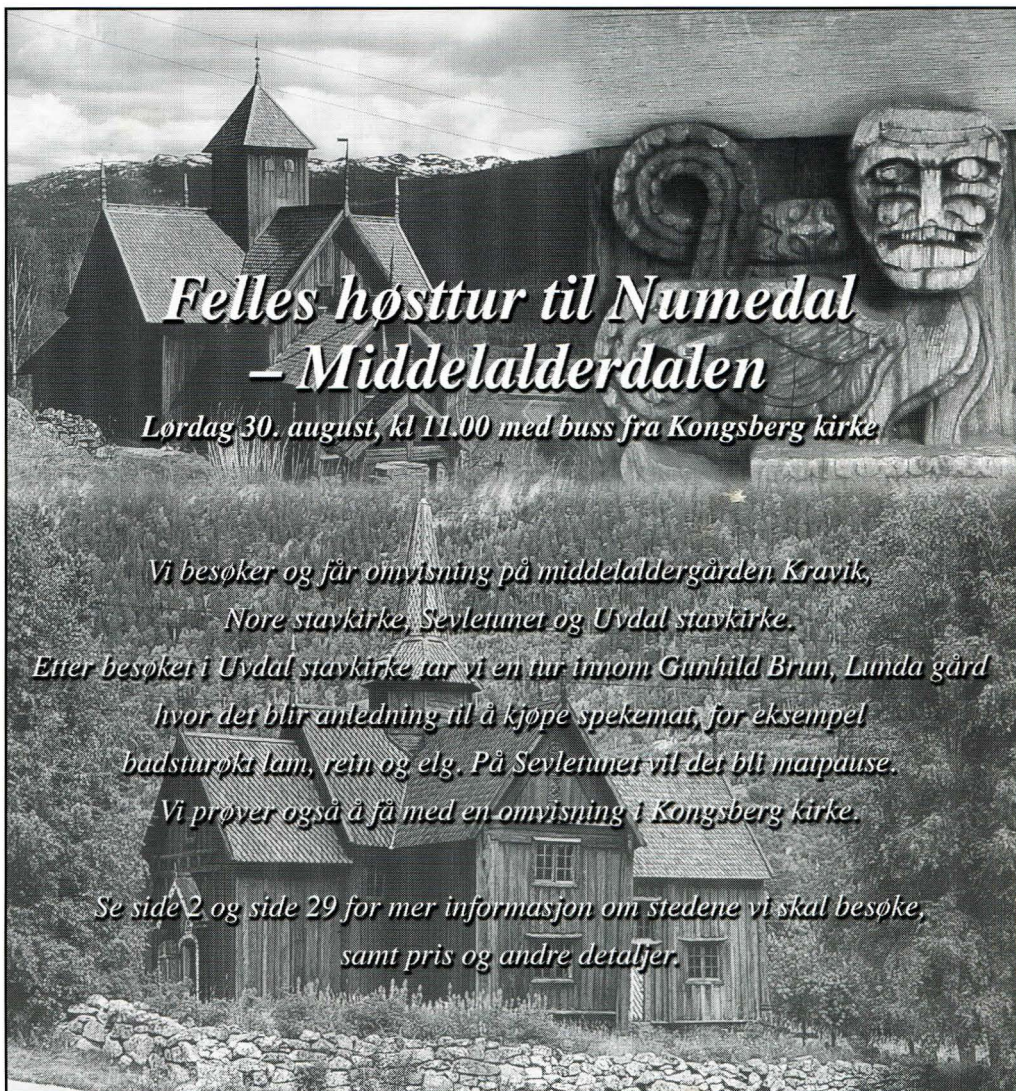

BEVAR' OSS VEL!

FORTIDSMINNEFORENINGEN

2-2003

Felles høsttur til Numedal – Middeldalderdalen

Lørdag 30. august, kl 11.00 med buss fra Kongsberg kirke.

Vi besøker og får omvisning på middelaldergården Kravik,

Nore stavkirke, Sevletunet og Uvdal stavkirke.

Etter besøket i Uvdal stavkirke tar vi en tur innom Gunhild Brun, Lunda gård

*hvor det blir anledning til å kjøpe spekemat, for eksempel
badsturokt lam, rein og elg. På Sevletunet vil det bli matpause.*

Vi prøver også å få med en omvisning i Kongsberg kirke.

Se side 2 og side 29 for mer informasjon om stedene vi skal besøke,

samt pris og andre detaljer.

VALG, POLITIKK OG PLANLEGGING – nøkkelen til kulturminnevern

Våre gamle kystbyer er eldst i landet og spilte den betydeligste rollen i kulturformidlingen opp gjennom historien. Vern av overleverte kulturelle uttrykk – fra bygningskultur til bystruktur er i bunn og grunn et politisk spørsmål. Areal- og byggesaksforvaltning bestemmes stort sett av lokalpolitikere som hvert fjerde år stiller til valg. Altfor ofte nedprioriteres vern. Til høsten er det valg. Still dem til veggs i valgkampen!

Av Ragnar Kristensen. Vestfold avdeling av Fortidsminneforeningen

Foto Per Nyhus/Østlandsposten, Ragnar Kristensen, Fortidsminneforeningens årbok 1993

En gang i tiden var Larvik den grønne byen med hengende hager – et nordens Napoli – for å bruke miljøvernminister Børge Brendes ord: en blågrønn by. Et blågrønt preg vi blir stadig mer oppmerksomme på som tiden går og fortiden forgår. Det blågrønne preget, vegetasjon og havnefront er strukturert av gatenett og bygninger. Alt sammen dannet byen vi har i dag og er til sammen vår felles hukommelse. Skippere, arbeidere, kjøpmenn og håndverkere. Den tette forbindelsen til kontinentet har gitt Larvik gaver få andre byer har. Larvik er i teten med 9,5% bygninger fra før 1900. Det er Larviks særpreg. Riv og Larvik blir likere hvert A-4 tettsted. Lignende kan sies om mange av våre kystbyer.

Hva vil vi ta vare på? Spør folk rundt på byen og svarene vil være ulike. Spør kulturminnefagpersoner og få utvalgsriterier og vektlegging av sjeldenhet, representativitet, miljøfaktorer, alder, autentisitet og så videre.

Langt unna er de, og går av og til glipp av viktige ting. En essensiell bestanddel av kulturminnevernerens virksomhet er å åpne folks øyne for det som ikke gir seg selv umiddelbart. Av og til er det gamle pakket godt inn i moderniseringer og krever undersøkelse. Og av og til ser ikke folk verdien før den er borte for alltid, et gapende hull fylles av nybygg og plutselig står man der og savner det som var. Ofte ser ikke folk det unike og spesielle fordi

Torstrandkontrast og sårbar empireportal i Storgaten

de sitter midt oppi det. Larvik som andre byer besto av enkelthus, rom mellom enkelthus, bakgårder gater, plasser, grønne hager og trær. En titt i bakgårdene avslører ukjente og overraskende eventyr.

Utvikling – hvilken vei?

Storgaten – fra Festiviteten til nummer 50. Fronten trafikkbefengt – baksidene med intakte hager og terrasser, portaler fra empiretid. 17/1800-tall i originalversjon. Og ikke beskyttet på noen måte. En ny eier en dag - hopla der gikk 1700-tallsvinduene og dørene og panelet og åpent kontorlandskap tok stuene. Tilbake sitter innbyggerne fattigere på felles historie. Hva kan man gjøre? I dag vakkert tilstede - hva bringer morgendagen?

Skal krefter spille fritt eller styres slik at ikke bare kortsiktige økonomisk sterke interesser tilgodesees. Behov for arbeidsplasser, rekreasjon og friluftsliv, behov for å vokse opp og bo i et miljø med røtter bakover. Kanskje vi må vite hvor vi kommer fra for å finne ut hvor vi skal?

Hver enkelt tenker lett kortsiktig. Hva skal vi spise i dag. I fellesskap kan vi planlegge lenger frem. Den enkelte utbygger og bedrift eller huseier tenker dagens behov – kortsiktig interesse. Politikere velger vi for at de skal se lenger fremover og ta vare på de langsiktige interessene. Trygge arbeidsplasser, ren luft, rent vann, ren natur, rekreasjon – men også retten til å oppleve egen historie slik den er overlevert gjennom bygningsarv og historiske miljøer. Vi forventer at politikerne ivaretar allmenhetens interesser og rettigheter. Samfunnet har til alle tider grepet inn der viktige ressurser står på spill. Om dette er politikernes selvforståelse kan diskuteres.

To viktige lover: Kulturminneloven og Plan og bygningsloven. Kulturminneloven håndheves av staten og er kulturminnevernets sterkeste virkemiddel. Her skal vi ta for oss det lokale ansvaret som håndheves gjen-

nom Plan og bygningsloven. Stortinget har gitt kommunen rett og plikt til å ordne arealdisponering og byggesaker slik at viktige samfunnsinteresser ivaretas. Det kalles regulering etter plan og bygningsloven og angår oss alle uansett politisk tilhørighet.

Svak regulering blir det bråk av

Det kan gå helt galt når det lages reguleringsplaner. Å regulere krever at viktige interesser ikke forbigås. Ellers blir det bråk når forglemmelsene, forfordelingen og kokkelimonken kommer for en dag. Yttersøsaken er et kjerneeksempel på selvmotsigende regulering, laget slik at planen i virkeligheten ikke oppfylte formålet. Konsekvensen ble ståhei og sterke virkemidler fra Riksantikvar og departement. Tilbake satt utbyggere med skjegget i postkassa og spilt møye. Få slike vernesaker har endt så godt for den historiske arven. Særlover brukes ikke i utide og det meste hviler på lokale avgjørelser – på allminnelig reguleringsplanlegging.

Bevaringsplaner må være så tydelig og entydig at de ikke kan tolkes i alle retninger. Da går det galt. Jus skal ikke være strikkelastikk. En del politikere og plansjefer liker ikke entydige planer som setter klare grenser. De vil gi litt her og litt der som det lønner seg – den daglige matauke. Mitt vil jeg bruke fritt og mener at enhver må gjøre som han vil annonserer en del partier på høyresiden i politikken. Slik har det da aldri vært!

Forhold mellom naboer, om utnyttelse av eiendommer har alltid vært underlagt innskrenkning av råderetten – regulering. Samfunnet sørger for at motstridende interesser utlignes og at en part eller en interesse ikke blir skadelidende fordi en annen interesse ønsker noe. De enkelte tomteeiere er gjensidig avhengig av hverandre. Bare tenk på utbygging av veier, vann og kloakk, boligfelt. Regulering skal få et best mulig

samlet resultat som alle enkelteierne ikke ville oppnådd alene eller til og med til skade for naboen. I fellesskap må enkeltbehovene tøyles og bringes i samsvar med hverandre. Noen politikere og utbyggere roper erstatning når en økonomisk interesse tøyles. Og politikere skremmes til taushet i frykt for å påføre kommunen og velgerne tap. Å miste ansikt føles ikke godt. Skal det være mulig å regulere må det være erstatningsfrihet for reguleringsmyndighetene. Om enhver som får sin interesse tøylet slik at den ikke skader naboen skulle ha krav på erstatning var det bare å gi opp å regulere. Det har aldri vært noe slikt som fri utnyttelse av egen eiendom. Hva som prioriteres regulert har endret seg med stor-samfunnets verdissyn. Det er snakk om politiske prioriteringer og valg. Vi har ikke mistet frihet i forhold til tidligere tider fordi regulering nå omfatter andre eller flere forhold. Samfunnet er blitt mer komplisert og det speiler seg i regulering. For å si det med Fleischer: «*Friheten for mordere til å myrde er ikke blitt innskrenket fordi man nå ikke har lov til å myrde med kuler og krutt mens loven tidligere bare omfattet sverd og spyd*». Den tekniske utviklingen krever mer kompliserte reguleringer. Presset på kultur og natur øker fordi befolkningstetthet og samferdsel blir større – da blir også disse verdiene klarere mål for beskyttelse gjennom regulering. Og nå som tidligere har ikke den som er underkastet en lov noe krav på betaling av den grunn. Så politikere – ikke la dere skremme!

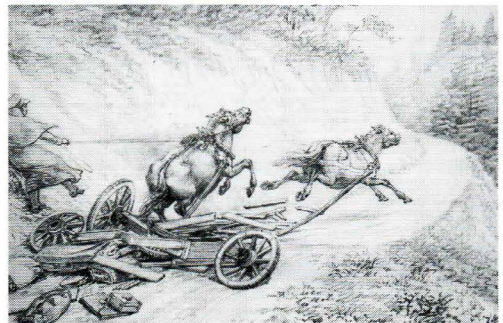
Byplanlegging – med lange røtter

Magnus Lagabøte hadde klare lover om hvordan bygninger skulle bygges, om gatebredder og mellomrom mellom bygninger. Ville noen selge hadde kongen forkjøpsrett som i konsesjonslovene. Den første virkelige bygningsloven i Norge kom i 1827 og la vekt på brannsikkerhet, bygningssikkerhet, fri ferdse, og fri utsikt. Flertallet i lovkomiteen gikk inn

for en paragraf som skulle forebygge at «*bygningssmåten fornærmer publikums estetiske sans*.» Stortinget vedtok loven på tvers av gårdeieeres krav fordi den var nyttig og nødvendig. Samtidig som liberalistiske holdninger dominerte i politikken. Et lite apropos for landets største liberale parti som ikke vil høre snakk om slikt. Også den gang måtte folk finne seg i innskrenkninger i råderetten uten å få erstatning. I 1924 vedtok Stortinget den første bygningslov som skulle gjelde i alle landets byer og tettsteder med krav om byplan og vedtekter. Bygningsloven av 1965 utvidet virkeområdet som følge av teknisk og økonomisk utvikling. Friluftsløven ble et viktig supplement. Det ble slått fast at befolkningen har krav på områder for rekreasjon senere fulgt opp av strandloven. Det er lang tradisjon for regulering av forhold som gjelder fast eiendom – og helt åpenbart at samfunnsutviklingen stiller nye utfordringer som krever nye virkeområder for reguleringslovgivningen. Ikke minst er reguleringsprosessen demokratisert gjennom innbyggernes medvirkning.

Bevar meg vel

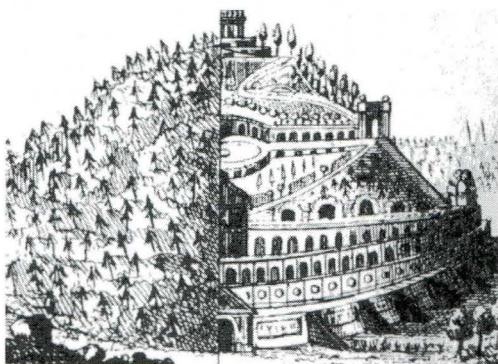
Bevaringstanken var på fremmarsj gjennom 1800-årene og våre største kunstnere var engasjert i fortidsvernet. De satt livet på spill på utallige reiser rundt på et dårlig veinett, men oppnådde bevaring av stavkirker i konflikt med rivekåte lokalpolitikere og

Reiselivet var farlig for de første kulturminnevernere

menighetsråd. Nystartede Fortidsminneforeningen jobbet for bevaring. I mangel av lovverk måtte foreningen selv kjøpe mange av stavkirkene. Kortsiktige lokalpolitikere solgte arvesølvet og i dag er foreningen den stolte eier av nasjonalskattene.

Fortidsminneforeningen ble både fødselshjelper, mor og far til fredningslov og Riksantikvar. Bevaring av bygninger og monumenter er ikke nytt. I 1920 kom fredningsloven som ga mulighet til å frede bygninger og byggverk. Senere er loven utvidet til å omfatte miljøer og områder rundt fredede hus. Presset på miljøene var ikke så stort i 1920 men utviklingen senere gjorde det nødvendig å hegne om miljøene og landskapene slik at ikke de kvalitetene man hadde fredet ble ødelagt ved nedbygging til et punkt hvor fredningen ble meningsløs.

1700-tallets forestillinger om kulturminner kunne være fantasifulle.

Bevaringshistorien er eldre. Romernes keiser Justinian laget lover som beskyttet historiske minnesmerker og folk flest har til alle tider hatt respekt for minner om forgangen historie og storverk. I 1622 kunngjorde Christian 4 i kongebrev at biskoper og embetsmenn skulle oppsøke alle slags antikviteter og dokumenter. De ble registrert sammen med lokalbefolkningens fortellinger og sagn om stedet og tingen – slik kulturminneloven peker på ansvaret for minner befolkningens knytter hendelser og

sagn til. Gjennom 1700-årene økte forståelsen for kunnskap om slike ting. Fortidsminneforeningen stiftet i 1844 fikk en viktig rolle i ivaretagelsen av landets historiske minnesmerker.

Politikkens konsekvenser

I økende grad er enkelte politiske miljøer opptatt av å utvide den enkeltes råderett over egen eiendom. Eiendomsbesittelsen i seg selv gis rettigheter som minsker felleskapets andel av rettighetene. Enhver skal gjøre som han vil. Debatten går mindre og mindre mellom høyre og venstresiden men mer og mer mellom verdikonservative på begge fløyer og de nye ultraliberalistene. Mangel på lovbeskyttelse tok stavkirkene. Fremskrittspartiet bekjentgjorde nylig at vern var uønsket på partiprogrammet.

Nansetgaten i Larvik – fra gamle trehus til betong.

For en del år siden ble Larvik karakterisert som nordens største trehusmiljø. Gjennom private planer og politiske vedtak er Norges største trehusby mye desimert. Betongbygg, blokker i vannkanten planlagt, finansiert og bygget av en av Norges rikeste kvinner Mille Marie Treschow sperrer større deler av den fredningsverdige bydelen Langstrand fra elementet som en gang var livsgrunnlaget. I den gamle bydelen Torstrand bygges høyblokker ut mot sjøen som en bar-

rikade mot den gamle trehusbebyggelsen som i sin tid var tuftet på maritim næring. Politiske vedtak og utbyggerpress. Beboerne har utsikten kun til låns hevder kommuneadministrasjonen. Nei, det er utbyggerne som har den miljøfiendtlige gamle reguleringsplanen til låns sier vi! Det hjelper ikke med bevaringsplaner når kommunen ikke forvalter planen godt og grunneiere gir blaffen.

Bare taket syntes over gjerdet. Alt under forsvant fort da maskinene startet måltidet over 1705 byggverket.

I ly av skjermende gjerder spiste maskinene opp det gamle tømmeret i Nedre Fritzøegate 1-3 mens stillaser holdt taket oppe. Pytt pytt – hva skal men med det gamle røklet når det nye ligner mer enn virkeligheten. Vater og rette vinkler – det vil eiendomsutviklere ha. Bare gjerdene er høye og pengepungen stor bukket og skrapes det. – Eller må det være slik? Etter en flau fylkeskommunal prosess fikk utbygger syndsforlatelse og gikk i kompaniskap med kommunen for å rive de bevaringsregulerte naboeiendommene Langes gate 4 og 6. Her bodde en gang skipper og masmester. Larviks grunnfjell som bygget byen og bedriften Fritsø. Kjøpt opp på spekulasjon av Treschow vel vitende om bevaringsklausulene men bevisst utsatt for forfall til skjensel for hele Langestrand. Grunneieren nektet å være med på å gjennomføre reguleringsplanen. Omsorgsboliger

skulle gi de riktige samfunnsnyttige formålene for å få gjennomført rivning og nedbygging. Kommunestyret kan ekspropriere med hjemmel i loven men viljen og motet svikter. Det ble Fortidsminneforeningens jobb å bringe saken til VGs forside og til slutt presse eieren til å gi etter. Nå står Larvik på terskelen til å omforme og revitalisere den historiske havnefronten og det fredningsverdige industriområdet Hammerdalen. Lokalvalget vil avgjøre hvilken politisk vilje eller grunneier som skal være tungen på vektskålen.

Kulturminnevern er politikk

Skal våre gamle byer fremstå troverdig må gamle synder ryddes opp i. Arbeidet med kommunedelplanen for Stavern er viser vilje til forbedring. – Vi aner en ny giv. Men vilje til forpliktelse? Vil den endelige planen forplikte til å rydde opp i gamle dårlige reguleringsplaner slik at bevaringsinteressen får en tidsmessig plass? Vil dispensasjoner gjennomhulle gode intensjoner? Det er mot forpliktelsen ny giv måles. Vi venter spent på politikerne – og til syvende og sist velgerne som faktisk bestemmer.

Velgerne har til sist ansvaret. Vernekreftene har altfor lenge sittet på gjerdet og skottet fryktsomt på det politiske liv fra sidelinjen. Over det ganske land ser vi det samme. Utviklingskåte politikere slutter opp om skyskrapere, nedbygging av strandkanten, rivninger, ødeleggelse av århundres oppsparte miljøkapital og total forakt for vanlige folks livsvilkår og rettigheter. Lokale Fremskrittspartipolitikere er stort sett de verste. Tett fulgt opp av Høyre som nå i større og større grad avløser Arbeiderpartiet som miljøverstinger. Mønsteret er ikke ens men følger en tendens. Arbeiderpartifolk begynner å snu, V og SV står ofte på den riktige siden, bare ikke i Tromsø hvor SV sammen med AP har dannet front mot alt som smaker

av bevaring. Byen er mer eller mindre oppgitt av sentrale vernemyndigheter og skal nå få rå seg selv gjennom et forsøksprosjekt. Norsk forvaltning er inne i en endringsprosess på godt og vondt. På tide å rope varsko mot nedleggelse av regionale/statlige kontroll og tilsynsfunksjoner. Vi ser i realiteten en stykkevis nedbryting av viktige strukturer initiert dels av politiske krefter og dels av fylkeskommunal ledelse. Illevarslende at prosessen foregår uten den interesse, pressedekning og debatt så viktige endringer burde vært gjenstand for. Forvaltningssystemet er i flyt og viktige interesser blir skadelidende. Det fordrer politisk motaksjon. Still politik-

erne til veggs før kommune og fylkestingsvalgene. Bare forpliktelse til kulturminnevern og stillingstagen til konkrete saker holder.

Representativt demokrati – Snakk med politikkerne! Ellers: Irreversible beslutninger. Naboen får gjøre som han vil. «Velg din nabo med omhu» er åpenbart ultraliberalistenes erstatning for det politiske samfunn de i praksis avskaffer. Avpolitisererte politikere presses av utbyggerne, markedet rår – verneinteressene viker. Gjennom valgurnen må velgerne fortelle politikkerne hvor skapet skal stå. Velg dine politikere med omhu! Du får det du ber om. Godt valg!

Er det noen som trenger skifer til taket sitt?

Er det huseiere som ønsker å skifte mindre tak, komplettere ved tilbygg eller rett og slett skifte ut defekte stein.

- Tak skifer type LAPPHELLER/-LAPPSKIFER bxh= ca 200x300 mm. Med avrundet, synlig parti
- bruttoareal ca. 180 m², antatt 150 m² hele stein
- hoveddelen av taket er antagelig lagt i ca 1920, med senere mindre tilbygg med samme type stein.

Kontaktperson:

Stein Magne Kristiansen,
Huvestadgt. 2,
3675 Notodden
telefon privat 35 01 25 57
mobiltelefon 991 53 140

Tjæring av Torpo stavkirke stavkirke Dugnad

Torpo stavkirke skal tjæres i år, nærmere bestemt når sesongen i stavkirken er over, d.v.s. i begynnelsen av september. Medlemmer i Hallingdal oppfordres til å være med på dugnad.

De som har lyst og anledning melder fra til Jorunn Wiik, telefon 32 89 14 16.

Medlemmer som ikke bor i Hallingdal kan selvfølgelig også være med, men overnattingsmuligheter må da planlegges.